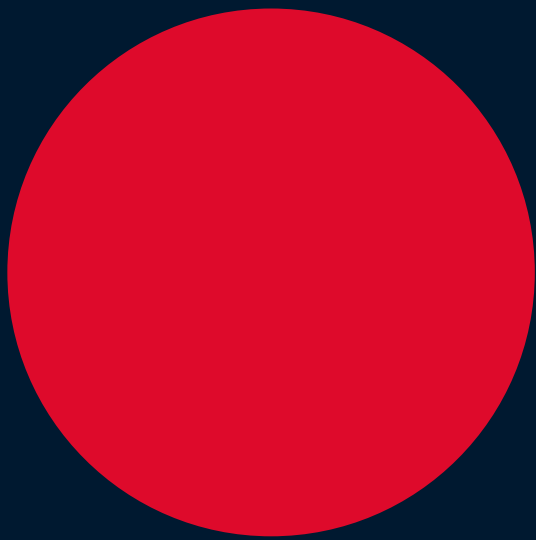

**Ko e founga
'oku mau
fakafofonga 'i
'aki koe'**

Ngaahi Naunau tokoni

Ko e founa 'oku mau fakafongia 'i 'aki koe

Vakai fakalūkufua ki he ngaahi liliu ke fakahoko ki he Sino Komiti Pule Kōsilio 'a 'Aokalani' mo e ngaahi poate fakakolo'

'I he ta'u 'e ono kotoa pē, 'e vakai 'i 'e he Kōsilio 'a 'Aokalani' 'a e ngaahi fokotu 'utu 'u ke fakapapau 'i 'oku taau mo 'aonga pea 'oku 'alu fakataha pē mo e tupu 'a 'Aokalani'. 'Oku kau 'i hono vakai 'i 'enī 'a e Sino Komiti Pule', pea mo e ngaahi poate fakakolo'. Ne vakai 'i fakamuimui' 'i he 2018 ki he fili pule 'anga fakakolo' 'i he 2019.

Founa 'oku fokotu 'utu 'u 'aki 'a e Kōsilio 'a 'Aokalani'

Ko e Lao ki he Pule'anga Fakakolo (Kōsilio 'a 'Aokalani) 2009 'oku hā ai ko e fatongia ia 'o e Sino Komiti Pule mo e poate fakakolo' ke na faingāue' pea ke 'ata kitu'a e tu'utu'uni 'oku fai he Kōsilio 'a 'Aokalani'.

'Oku vahevahe 'a Tāmaki Makaurau / 'Aokalani ki ha uooti 'e 13, 'a ia 'oku fili 'e he kakai 'o 'Aokalani mei he uooti ko ia' ha fakafongia kōsilio. 'I he lolotonga' ni, 'oku 'i ai ha fakafongia kōsilio 'e 20. 'Oku fili 'a e pulekolo' 'e he kau vouta 'o 'Aokalani. 'Oku kau 'a e pulekolo' mo e fakafongia kōsilio' 'i he Komiti Pule' 'oku nau siofi fakakatoa 'a e ngaahi me 'a 'e lelei ma'ae kakai kotoa 'o 'Aokalani'.

'Oku tokanga 'i 'e he Sino Komiti Pulé 'a e kotoa ngaahi tu 'utu 'uni fakavahefonua', ngaahi founa ke ngāue'aki', ngaahi tu 'utu 'uni, mo e ngaahi pālani, pea fokotu'u e mahu'inga' pea mo hono vahevahe 'a e pa'anga' ki he ngaahi poate fakakolo'.

'Oku 'i ai foki mo ha ngaahi poate fakakolo' 'e 21 pea ko honau fatongia ko hono tuku atu ngaahi tu 'utu 'uni pau ki he ngaahi kolo' 'i he anga e tu'u fakasiokalafi'. 'I he poate fakakolo takitaha 'oku 'i ai ha mēmipa fili 'e toko nima ki he hiva, pea ko e tokolahi fakakatoa e ngaahi poate fakakolo' ko e toko 149.

'Oku fa'u foki 'e he ngaahi poate fakakolo' 'enau ngaahi pālani ke nau fakatonu ki ai he taimi 'oku nau fai ha tu 'utu 'uni mo ha ngāue 'i loto he'enau teemi ta'u 'e tolu te nau ngāue ai. Ko e ngaahi pālani ko 'eni' 'oku ne' fakalika mai e taumu'a ngāue', pālani ngāue fakahokohoko ngaahi me'a 'oku mahu'inga', ola ngāue', ngaahi ngāue mo e fokotu'utu'u 'oku hā ai hono fakamu'omu'a 'a e faka'amu mo e loto e ngaahi tukuikolo'.

T 'Oku tokanga 'i 'e he ngaahi poate fakakolo' 'a e ngaahi laipeli fakakolo', ngaahi pa'ake mo e ngaahi senitā fakakolo, ngaahi katoanga, malu 'ataakai' mo e pa'anga tokoni fakakolo. Tānaki atu ki ai, 'oku nau tokoni ki he ngaahi pālani fakavahefonua' mo e ngaahi tu'utu'uni 'oku fakahoko 'e he Sino Komiti Pulé.

Na 'á ke 'ilo 'i koā?

'Oku 'ilo foki he kakai 'e ni 'ihi ko e ngaahi vai kaukau'anga' mo e ngaahi senita fakafiefia' 'oku tokanga' i ia he poate fakakolo'. Kae fēfē leva kapau 'oku' te 'i he matātahi? Hili e 'osi 'ete kaukau tahi' pea 'oku ke 'alu leva ki he loki fetongi' pea mo te lava atu ki he pa'ake ofi mai' ki he feitu'u fai'anga tunutunu me'akai? Ko e ngaahi loki fetongi mo e ngaahi pa'ake fakapule'anga ko e ngaahi koloa ia 'oku tokanga' i he ngaahi poate fakakolo'.

Ko e fokotu 'utu 'u lolotonga 'o e kau fakafofonga ki he Kōsilio 'a 'Aokalani' 'oku hā ia 'i he Fakamatala Fakalahi A.

Mahino'i e vakai 'a e kau fakafofonga'

Ko e vakai 'a e kau fakafofonga 'oku 'uhinga ki he:

- fakakaukau 'i pe ko e fakafofonga kōsilio 'e fiha 'oku kau mai', founa 'oku fili 'aki kinautolu pea mo e ngaahi feitu 'u (uooti) 'oku nau fakafofonga 'i
- Fakakaukau 'i pe ko e uooti 'e fiha 'oku kau' mo e feitu 'u 'oku nau 'i ai 'i he mape'
- vakai ko ia ki he ngaahi komiti 'i he poate fakakolo', he taimi 'oku fiema 'u ai kinautolu, pea mo e ngaahi fakangatangata 'anga (ko e vahevahe fakafeitu 'u iiki 'o e ange ngaahi feitu 'u 'i he ngaahi poate fakakolo' ke fakapapau 'i 'oku fakafofonga'i lelei 'a e tukuikolo kotoa pē)
- Fanga ki 'i liliu iiki ki he ngaahi fakangatangata 'anga 'o e ngaahi poate fakakolo'.

Ko hono fakahoko e ngāue 'oku fiema'u ai e kōsilio' ke 'uluaki 'omai ha'ane fokotu 'u ki hono vakai 'i e lau 'a e kau fakafofonga' pea toki fai ha sio ki he ngaahi fakakaukau 'a e kakai ki he fokotu 'u ko ia. Ko e 'uluaki fokotu 'u ko ia 'oku fakamatala heni'.

Ko e Lao ko 'eni' 'oku 'i ai e ngaahi fiema'u mahu 'inga 'e tolu kuo pau ke muimui ki ai 'a e kōsilio' ki hono fai hono vakai'i lau 'a e kau fakafofonga'.

1. Fiema'u ngaahi Tukuikolo'

Ko Vahe 19T 'o e Lao' 'oku ne tu'utu'unia e kōsilio' ke ne fakafofonga'i lelei 'a e fiema'u mahu'inga 'a e kolo'.

Ko e hā fiema'u mahu'inga 'a e kolo'?

Ko e ngaahi fiema'u mahu'inga 'a e tukuikolo' 'o e tokanga ko ha founa ia ke ne fakamatala 'i 'aki ha falukunga kakai 'oku nau ma'u ha 'ulungaanga tatau pe mo nau fēlave'i. 'Oku fakamatala 'i kinautolu 'e he LGC ko e:

- **fakakaukau'** – ko 'ete ongo 'i 'a e mahino feitu'u ko hoto tupu'anga mo pau
- **lele lelei ngāue** – ko e malava ko ia ke feau e tu 'unga faka 'ekonomika 'a e kolo' 'o e ngaahi fiema'u 'a e kolo ki he ngaahi tokoni mo ngāue ki he kakai' ('oku 'uhinga 'a e tu 'unga faka 'ekonomika 'oku lelei ki hono fai 'o e ngaahi tokoni 'oku fiema'u 'e he kolo' 'o 'ikai ha fu'u fakamole 'oku 'ikai mahu 'inga pe fu'u totu 'a 'a e fakamole)
- **fakapolitikale** – ko e malava ko ia 'e he sino kuo fili ke fakafofonga 'i 'a e ngaahi fiema'u mo fakatahataha'i 'a e ngaahi vā fekei'ike'i' 'a hono kau mēmipa'.

'I ha ngaahi lea mahino ngofua ange, ko e kakai nautolu he ngaahi kulupu 'oku nau ongo 'i 'oku 'enau fehokotaki ki hono feitu'u, te nau lava 'o ma'u 'a e ngaahi fiema'u tokoni 'oku nau fiema'u ai, pea 'oku fakafofonga 'i lelei kinautolu 'e honau kau taki'.

'Oku 'uhinga 'eni kuo pau ke tau fakakaukau 'i 'a e tafa'aki 'oku mamafa ki ai e tokanga 'a e komiuniti pea kaungatonu hono fakafofonga'i kinautolu' he me'a lahi.

2. Taau 'ete Fakafofonga'

'I he Vahe 19V 'o e Lao', kuo pau ke tau muimui ki ai ke fakapapau 'i 'oku fakafofonga 'i lelei 'e he kau fakafofonga kuo fili ki he uooti takitaha e vahevahe tatau e tokolahi 'o e kakai' (faka'avalisi ki he pēseti' e 10

ke 'iai). 'Oku toe faka 'aonga 'i foki 'a e lao ko 'eni' ki he ngaahi vahevahe iiki ko ia 'i he ngaahi poate fakalotofonua

Hange ko 'eni': 'i he 'uluaki fokotu 'u 'a e kōsilio', 'e 'i ai fakafofonga kōsilio 'e uooti' 'e 20 ke ne fakafofonga 'i 'a e kau vouta 'e 1,739,570. 'I he Lao ki hono Fakafofonga 'i Lelei kakai', kuo pau ke 'i loto 'a e kakai 'oku fakafofonga 'i 'e he fakafofonga kōsilio takitaha ē tokolahi hake pē si'i hifo he 86,965 ko e pēseti ia 'e 10 (i.e. 'i he vaha 'a 'o e 78,269 mo e 95,662).

'Oku 'i ai ha ngaahi me 'a 'e ni 'ihi 'e 'ikai lelei ia ki he ngaahi tukui kolo 'i he ngaahi uooti pe poate fakakolo' ke muimui ki ai. Te tau lava 'o fili ke 'oua na 'a tau talangofua ki he lao kapau 'e 'uhinga ia ki hono 'ai makehekehe pē fiema'u 'a e tukuikolo'.

'Oku kau 'i he 'uluaki fokotu 'u' ke 'ai ha uooti 'e taha mo ha poate fakakolo 'e fa 'oku 'ikai fenapasi ia mo e lao ki hono fakafofonga 'i lelei kakai'. Ko e 'uhinga 'o e 'ikai ke te muimui ki ai 'oku tuku atu e fakamatala ko ia 'i he Sekitoa Poate Fakakolo' ki he Kau-Talangata'a'.

3. fie ma 'u ki he ngaahi ngata 'anga 'o e poate 'a e uoti mo fakalotofonua ke fenapasi

'Oku pehē 'i he kongā 19T 'o e ngāué kuo pau ke fenāpasi e ngaahi ngata 'anga 'o e uōtí mo e ngaahi ngata 'anga 'o e poate fakalotofonuá ki he lahi taha 'e lavá.

'Oku kau 'i he 'uluaki fokotu 'u' 'a e ngaahi liliu ki he ngata 'anga 'o e uōtí ke fakalelei 'i e ngaahi feitu 'u 'oku 'ikai ke fenāpasi ai e 'ū papa fakalotofonuá mo e uōtí.

'Oku mau fie ma 'u ho 'o fakamatala 'i he

• Ko 'etau ngaahi liliu 'oku fokotu 'u atu ki he ngaahi ngata 'anga 'o e poate 'a e uoti mo fakalotofonua

Ko e hā e me 'a he 'ikai lava ke liliú?

'Oku 'i ai ha ngaahi tafa 'aki e anga hono fakafofonga 'i 'a 'Aokalani 'e 'ikai lava ke liliu ia 'i he ngaahi talanoa ni koe 'uhi he 'oku fiema'u ia he lao pe kuo 'osi fai ha tu'utu'uni ia ki ai 'a e kōsilio.

'Oku kau heni 'a e:

- Fakahoko ha toe vakai 'i Lao Fakafofonga' tu 'o taha 'i he ta 'u 'e ono kotoa pe
- fakapapau 'i 'oku fakafofonga 'i e kakai makatu'unga 'i he founa hono vahevahe' ('a ia 'oku 'uhinga ia 'oku fakafofonga 'i he fakafofonga e tokolahi tatau)
- Fakahoko 'ena Faitu'utu'uni Vahevahe 'a e fai tu 'utu 'uní' 'i he vaha 'a 'o e Kulupu Pulé mo e ngaahi papa fakalotofonuá
- ko e toko nima ki he 12 kuo fili ki he poate fakakolo takitaha
- Ko e fakafofonga kau-Māori 'i he Sino Komiti Pulé pe ngaahi poate fakakolo'.

Ko e taimi 'e fakahoko ai e ngaahi liliu ko 'eni

Te mau 'uluaki fakapapau 'i pe 'oku fiema'u 'a e 'uluaki fokotu 'u 'oku hā atu 'i 'olunga ke fai hano liliu makatu'unga he ngaahi fokotu'u mai mei he kakai'. Kapau te nau fai ia, te mau fai 'a e ngaahi liliu ko 'eni pea fakahā ki he kakai 'a e aofangatuku ki he fokotu'u'.

'E 'ata 'a hono fakaanga 'i mo e kole ke kau he fokotu'u faka'osi 'i he 'aho 3 'o 'Okatopa mo e 3 Nōvema 2024. Kapau 'e fakahū mai kole, 'e fakahū atu ia ki he Komisoni Fakakolo 'a e Pule 'anga (LGC) fakataha mo e aofangatuku 'o e fokotu 'u faka 'osi', koe 'uhi ke ne lava 'o fai ha tu 'utu 'uni

kei taimi ki he fili fakapule ‘anga fakakolo he 2025. Kapau ‘oku ‘ikai ma ‘u ha fakaanga pe kole, ‘e fakahoko ‘a e ngaahi fokotu ‘u ki he 2025 fili fakapule ‘anga fakakolo’.

⁴ [Local Electoral Act 2001, section 19H](#)
⁵ [Local Electoral Act 2001, section 19V](#)
⁶ [Local Government \(Auckland Council\) Act 2009, section 7](#)
⁷ [Local Government \(Auckland Council\) Act 2009, section 11](#)
⁸ [Governing Body decision in October 2023 on Māori seats for Auckland Council that further work is required.](#)

‘Oku ‘uhinga ‘eni he ‘ikai fokotu ‘u atu ha fakafofonga ‘a e kau Mauli ki he Sino Komiti Pule ki he fili fakakolo ‘o e 2025. ‘Oku ‘ikai faka‘ataa he Lao lolotonga’ ke ai ha fakafofonga ‘o e kau Māuli ‘i he Kōsilio ‘a ‘Aokalani’.

Fakamatala Fakalahi A: Fokotu‘utu‘u lolotonga

Sino Komiti Pule

Ward (current boundaries)	Pop (2023)	Members	Pop per member	Diff from average	% diff from average
Rodney Ward	81,000	1	81,000	-5,965	-6.86
Albany Ward	191,600	2	95,800	8,835	10.16
North Shore Ward	149,900	2	74,950	-12,015	-13.82
Waitākere Ward	187,000	2	93,500	6,535	7.51
Waitematā and Gulf Ward	79,800	1	79,800	-7,165	-8.24
Whau Ward	86,300	1	86,300	-665	-0.76
Albert-Eden-Puketāpapa Ward	165,400	2	82,700	-4,265	-4.90
Ōrākei Ward	87,600	1	87,600	635	0.73
Maungakiekie-Tāmaki Ward	95,200	1	95,200	8,235	9.47
Howick Ward	157,700	2	78,850	-8,115	-9.33
Manukau Ward	185,800	2	92,900	5,935	6.82
Manurewa-Papakura Ward	186,700	2	93,350	6,385	7.34
Franklin Ward	85,300	1	85,300	-1,665	-1.91
Total	1,739,300	20	86,965		

Katoa ngaahi poate fakakolo

Local board	Pop (2023)	Members	Pop per member
Rodney Local Board	81,000	9	9,000
Hibiscus and Bays Local Board	117,200	8	14,650
Upper Harbour Local Board	74,500	6	12,417
Kaipātiki Local Board	91,300	8	11,413
Devonport-Takapuna Local Board	58,600	6	9,767
Henderson-Massey Local Board	131,400	8	16,425
Waitākere Ranges Local Board	55,600	6	9,267
Aotea / Great Barrier Local Board	1,050	5	210
Waiheke Local Board	9,420	5	1,884
Waitematā Local Board	86,700	7	12,386
Whau Local Board	86,300	7	12,329
Albert-Eden Local Board	99,500	8	12,438
Puketāpapa Local Board	61,100	6	10,183
Ōrākei Local Board	86,200	7	12,314
Maungakiekie-Tāmaki Local Board	84,100	7	12,014
Howick Local Board	157,700	9	17,522
Māngere-Ōtāhuhu Local Board	89,200	7	12,743
Ōtara-Papatoetoe Local Board	96,700	7	13,814
Manurewa Local Board	110,900	8	13,863
Papakura Local Board	75,800	6	12,633
Franklin Local Board	85,300	9	9,478

Vahevahe liki Poate Fakakolo

Local board	Pop (2023)	Members	Pop per member	Diff from average	% diff from average
Rodney Local Board subdivisions					
Wellsford	6,960	1	6,960	-2,036	-22.63
Warkworth	23,600	3	7,867	-1,129	-12.55
Kumeū	40,900	4	10,225	1,229	13.67
Dairy Flat	9,500	1	9,500	504	5.61
Total	80,960	9	8,996		
Hibiscus and Bays Local Board subdivisions					
Hibiscus Coast	64,800	4	16,200	1,563	10.67

East Coast Bays	52,300	4	13,075	-1,563	-10.67
Total	117,100	8	14,638		
Albert-Eden Local Board subdivisions					
Ōwairaka	50,200	4	12,550	125	1.01
Maungawhau	49,200	4	12,300	-125	-1.01
Total	99,400	8	12,425		
Maungakiekie-Tamaki Local Board subdivisions					
Maungakiekie	32,100	3	10,700	-1,314	-10.94
Tamaki	52,000	4	13,000	986	8.20
Total	84,100	7	12,014		
Howick Local Board subdivisions					
Pakuranga	43,100	3	14,367	-3,144	-17.96
Howick	44,000	3	14,667	-2,844	-16.24
Botany	70,500	3	23,500	5,989	34.20
Total	157,600	9	17,511		
Ōtara-Papatoetoe Local Board subdivisions					
Papatoetoe	60,700	4	15,175	1,361	9.85
Ōtara	36,000	3	12,000	-1,814	-13.13
Total	96,700	7	13,814		
Franklin Local Board subdivisions					
Waiuku	16,350	2	8,175	-1,308	-13.80
Pukekohe	41,800	4	10,450	967	10.19
Wairoa	27,200	3	9,067	-417	-4.39
Total	85,350	9	9,483		